

Заетост и безработица в България в последните 15 години

1. Теоретични аспекти на заетостта и безработицата в България

В потенциалните трудови ресурси на всяка страна и на всеки етап е решаващо участието на населението от законоустановената трудоспособна възраст. От гледна точка на икономическото развитие и неговата ефективност това е и най-трудоспособната част от населението, особено във възрастовата група 30- 50 години. Ето защо, за равнището на производителността на труда и резултатите от икономическата дейност е от съществено значение степента на участие на тази част от населението в икономиката на страната. От тази гледна точка за обществото е неблагоприятно, ако по- значителната част от това население е безработно и особено за по- дълъг период. В последния случай то губи повече или по малко своята професионална квалификация.

В България, основен фактор за последните няколко години, който намали потенциалните възможности на населението за участие в производството, е равнището на смъртност, заболяемост, професионална инвалидност. Например това са главните фактори у нас наред с фактора по- ранно пенсиониране при първа и втора категория труд, което снижава равнището на трудово участие на мъжете.

В последните петнадесет години, сравнително по- малка е и степента на заетост на населението между 25-30 и 50-55 годишна възраст, което се счита също в трудоспособна възраст. Причините за това са различни. За първата група оказва влияние по- ниското равнище на трудова заетост на жените, които отглеждат и възпитават деца и са в продължителен отпуск или не са започнали все още трудовата си дейност. Конкретно влияят такива фактори като раждаемост и плодовитост, брачност, възраст на сключване на брак и на преобладаваща раждаемост, социална осигуреност на семействата и майките, степен на образование и професионална квалификация, равнище на безработица в страната на дадения етап.

През годините на преход, равнището на трудова заетост на населението, надхвърлило 50 години, обикновено е по- ниско от това на населението от предните възрастови групи. За групата 50- 55 години, то се предопределя главно от сравнително широката

кръг пенсиониращи се мъже. Над 55 години равнището на заетост значително спада поради масовото пенсиониране на жените, навършили законоустановената пенсионна възраст. Би следвало да се подчертае, че населението между 50 и 60, 65 години е със сравнително висока трудоспособност, с натрупан опит и в повечето случаи с висока квалификация, което прави неефективно ранното му пенсиониране.

Различни фактори и условия оказват влияние върху равнището на трудова заетост на младежите в трудоспособна възраст (до 25 години). Преди всичко определящо значение имат развитието на образователната система, нейният обхват и продължителността на обучение в различните видове и степени учебни заведения. Друг съществен фактор са тяхната професионална подготовка и ситуацията на пазара на работна сила. Значителна част от младежите в тази възрастова група попадат за първи път на пазара на работна сила. Възможността да намерят подходяща работа в случая се определя от характера на развитие на икономиката (подем или рецесия и депресия), от нейните потребности от работна сила с определена професионална подготовка и не на последно място от политиката на правителството за стимулиране и насърчаване на работодателите да наемат младежи, да ги обучат в предприятията или в специални училища, да ги назначават временно или за постоянно.

Други фактори, различаващи се за младежите и девойките, предопределят участието им в производството или в потенциалното икономически активно население. За младежите това е продължителността на срока за отбиване на редовна военна служба, а за младите жени - равнището на брачност и раждаемост, което по принцип е най-високо между 20- 25 годишна възраст.

Следователно, наред с възрастовата и половата структура трудовото участие на населението предопределя и безработицата. Трудовата заетост на жените и мъжете общо и по отделни възрастови групи е различна във всички страни. Тя се предопределя от действащото трудово законодателство, доходите на домакинствата, равнището на образование и професионална квалификация на жените, равнището на раждаемост, състоянието на трудовия пазар и др. Обикновено намаляването на равнището на заетост на населението е по бързо при жените, които формират по- голямата част от безработните, в това число и продължително безработните.

За развитието на икономиката по- непосредствен интерес представлява равнището на заетост на икономически активното население, на потенциалните трудови ресурси. Това равнище предопределя броя и структурата на заетото население. На свой ред то зависи, от една страна, от демографската структура, образователната и

професионалната подготовка на икономически активно население и неговото желание за трудова заетост, и от друга- от потребностите на икономиката на дадения етап от работна сила в съответното количество, структура и подготовка. По принцип равнището на заетост на икономически активно население (общо и по отделни региони) се определя от динамиката и структурните промени в икономиката, от технологичното равнище на производството и степента на развитие на услугите и др. В крайна сметка това предопределя и степента на равновесие на пазара на работна сила.

2. Статистически данни по отношение на безработицата и заетостта у нас

През последните години развитието на пазара на труда в страната следва основните тенденции и процеси в развитието на икономиката на страната - реструктуриране на отрасли и производства, приватизация, ликвидация на неефективни производства и дейности, разкриване на нови дейности.

В началото на прехода, у нас се наблюдават интересни закономерности на развитие на пазара на труда.

Таблица 1. Регистрирани безработни лица

Година

Брой лица

1991г

255358

1992г

499693

1993г

600800

1994г

537019

1995г

434627

1996г

536704

1997г

466493

Източник: www.stat.bg

Таблицата показва броя на регистрираните безработни лица в Бюрата на труда за посочения период. Анализът на данните показва, че през първата година на преходния период, безработните са сравнително най – малко. Това се дължи на факта, че икономиката все още функционира, предприятията не са ликвидирани. Резкият скок през 1993 год. се обяснява с факта, че това е годината на започване на приватизация в България, започват разпродажби, голяма част от фирмите са загубили пазарите си, извършват се ликвидации и реструктуриране на сектори .

Най –високото ниво на безработица е през 1997 г. Причини за това следва да се търсят в:

- След стартиране на реформите, се наложи закриването на губещи предприятия, които преди това бяха субсидирани от държавата или кредитирани от отрасловите банки.
- След приключване на някои от приватизационните сделки в България, новите собственици също освободиха определен брой работници – поради административно – бюрократично раздутия щат, които беше нормално явление за българските предприятия преди реформите.

Основна черта на безработицата в България по време на трансформацията на икономиката е нейната относителна продължителност – периодът на незаетостта на безработните лица у нас надминава една година. Това говори за недостатъчна активност от страна на управляващите при справяне с проблемите на ниския ръст на производство, недостига на капитали и икономическата криза, като цяло.

Динамиката на предлагането на работни места може да се види по известни данни на

следващата таблица:

Таблица 2. Динамика на предлагане на работни места -средногодишни данни

1995

1996

1997

1998

1999

2000

2001

2002

2003

2004

2005

2006

[Заявени СРМ през месеца, бр.](#)

6 190

8 633

11 869

7 646

21 647

14 418

13 942

33 583

10 995

11 504

7 423

8 002

[Заявени СРМ от частен сектор през месеца, бр.](#)

9 195

9 251

5 827

6 385

[Налични РМ по програми за заетост, в края на месеца, кп, бр.](#)

2 592

7 419

3 204

1 025

626

Както е видно, съществува динамика по отношение на заявените и заетите работни места, което говори за активността на бизнеса.

Наличните данни за заетостта по сектори може да се види на таблица 3

Таблица 3. Заетост по сектори в страната -налични данни

1992

1993

1994

1995

1996

1997

1998

1999

2000

2001

2002

2003

2004

2005

2006

[Наети, общо, кп, бр.](#)

1 869 725

1 867 147

1 878 849

1 911 216

2 005 369

2 109 478

2 233 988

2 247 232

[Наети, обществен сектор, кп, бр.](#)

854 975

821 774

768 207

756 733

758 795

717 920

699 970

662 427

[Наети, частен сектор, кп, бр.](#)

1 014 750

1 045 373

1 110 642

1 154 483

1 246 574

1 391 558

1 534 018

1 584 805

Наети, общо, срп, бр.

2 662 700

2 267 000

2 032 100

1 910 200

2 242 400

2 155 000

2 086 300

1 994 300

1 900 940

1 899 874

1 927 690

2 079 932

2 152 301

2 189 750

2 240 610

[Наети, обществен сектор, срп, бр.](#)

858 126

779 384

729 591

763 418

728 893

693 887

681 199

[Наети, частен сектор, срп, бр.](#)

1 042 814

1 120 490

1 198 099

1 316 514

1 423 408

1 495 863

1 559 411

[Заети, общо, срп, бр.](#)

3 273 661

3 221 838

3 241 601

3 282 183

3 285 877

3 157 435

3 152 554

3 087 830

2 980 108

2 968 069

2 978 562

3 166 499

3 226 343

3 276 111

[Заети, обществен сектор, срп, бр.](#)

2 309 689

2 074 496

1 949 404

1 728 375

1 412 094

1 230 370

1 085 162

869 706

791 233

737 252

771 691

737 428

702 422

[Заети, частен сектор, срп, бр.](#)

912 149

1 167 105

1 332 779

1 557 502

1 745 341

1 922 184

2 002 668

2 110 402

2 176 836

2 241 310

2 394 808

2 488 915

2 573 689

